

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Blahoslava Fajmona

Teorie mluvních aktů v teologii

se zvláštním ohledem na prosebnou modlitbu a vyznání Ježíše Krista jako Syna Božího v Markově evangeliu

Autor ve své práci aplikuje teorii mluvních aktů (rozpracovanou hlavně Johnem Langshawem Austinem a Johnem Rogersem Searlem) na teologii, konkrétně na některé oblasti „řeči víry“: na prosebnou modlitbu a na exegezi některých úryvků z Markova evangelia.

Disertant v práci projevuje velmi dobrou znalost a pochopení moderní filozofie jazyka a speciálně teorie mluvních aktů, jak přesvědčivě demonstruje na filosofii Wittgensteinově a zejména pak na Austinově a Searlově přístupu k jazyku. V první části rozebírá postoj k filozofii jazyka těchto tří autorů, zejména poučeně srovnává Wittgensteinův a Searlův přístup k jazyku a kritizuje Searlův přístup z Wittgensteinova pohledu. To vše je však jen příprava k aplikaci mluvních aktů – zejména v pojetí Searlově – na náboženský jazyk. A ukazuje se, že na náboženský diskurs nelze Searlovu klasifikaci mluvních aktů bez závažných korektur a doplňků náležitě aplikovat (Searla samého oblast náboženství nezajímá, a proto opomenul ve svém díle aplikovat mluvní akty na tuto oblast). Tuto teoretickou lakunu se autor pokouší zaplnit: snaží se například aplikovat typy mluvních aktů na vyznání „Ježíš je Pán“: podle autora má vyznání víry asertivní i komisivní rozměr jakožto dvojí směr působení. Autor dále kategorizuje mluvní akty řeči/jazyka víry, přičemž v teologickém pojetí jazyka akcentuje – spolu s Vanhoozerem – nejen komunikační, ale i transformativní roli řeči. V tomto smyslu jsou tedy náboženský jazyk a náboženské souvislosti specifické, sotva srovnatelné s běžným světským diskursem. Velmi si autorovy výstižné kategorizace mluvních aktů řeči víry cením (s. 46)! V delší kapitole 3.5 se pak autor snaží aplikovat Searlovu typologii mluvních aktů na prosebnou modlitbu ve Starém a Novém zákoně. Z hlediska Searlovy typologie charakterizuje patriarchální požehnání (jako deklarativ a direktiv). Ukazuje, že na patriarchálních požehnáních je jasně patrná jejich závislost na předchozím Božím mluvním aktu požehnání (s. 61, zvl. prototypické požehnání Abrama). Rozebírá dále kněžské požehnání a formu života v souvislosti s podmínkou upřímnosti (při požehnání je důležitý určitý postoj mluvčího, který by se s udíleným požehnáním měl ztotožňovat a který souvisí s jeho „formou života“). Konstatuje – myslím, že správně –, že kněžské požehnání není jen deklarativ, ale že „mezi jeho podmínky patří také určitý postoj mluvčího“. Důležitou pasáží práce je i odst. 3.5.2.4: obecné prosby o požehnání, podmínka nesamozřejmosti a perlokuce, kde mj. polemizuje s Karlem Barthem (s Barthovým tvrzením, že „modlitba se neodehrává před člověkem“, s. 67nn.) a zdůrazňuje didaktičnost perlokučního záměru modlitby vůči jejím druhotným posluchačům. Zajímavá je i kapitola o prosbách o prokletí a nepřímých mluvních aktech a o propozičním obsahu prosebných modliteb (včetně zmínky o Bohem oslyšených prosbách za smrt) a o přípravných podmínkách

prosebných modliteb a o invokaci. Souvislost prosebné modlitby s mluvními akty předvádí na přehledném schématu na s. 86, a jakkoli autor své schéma chápe jen jako jakousi heuristickou pomůcku, je vidět, že aplikaci teorie mluvních aktů na náboženský diskurs dobře rozumí.

V podkapitole 3.5.3 se autor zabývá prosebnou modlitbou v Novém zákoně, konkrétně modlitbou v Ježíšově jménu, což je zcela specifická křesťanská modlitba: „v modlitbě v Ježíšově jménu platí mluvní akty učedníků z hlediska adresáta (Otce) za ilokuční mluvní akt pověřujícího (Syna)“ a opět (jako vícekrát) cituje Karla Bartha: „Pokud prosí Ježíš Kristus a my s Ním, Bůh sám ručí za to, že naše prosby budou vyslyšeny.“ Autor se dále zabývá křesťanskou komunikací v pojetí Vanhoozerově a úspěšností křesťanské prosebné modlitby z trojičního hlediska: prosba je jakožto ilokuce Božím mluvním aktem skrze Ježíše Krista v Duchu svatém (perlokuce), přičemž dimenze ilokuce a perlokuce jsou součástí jednoho mluvního aktu (s. 93). Za velmi výstižný a hluboký pokládám zejména závěrečný odstavec v podkapitole 3.5.3.2 včetně citátu z Karla Bartha. S charakteristikou modlitby Otčenáše jakožto prototypické modlitby (prosebná modlitba je prototypická modlitba) lze jen souhlasit.

Významná je i vytrvalost v modlitbách, která poukazuje na transformativní ráz prosebných modliteb: dlouholetá praxe vykonávaných prosebných modliteb (trans)formuje charakter toho, kdo žádá a tato vytrvalost je projevem důvěry v Boha jako Otce.

V podkapitole 3.5.3.5 mne zaujala pasáž o pozdravu a o perlokučním záměru vyjádření prosby a přání v daném pozdravu, srov. zejména první odstavec na s. 106.

Autor se nezabývá jen úspěšnými modlitbami, ale i modlitbami v Novém zákoně neúspěšnými, oslyšenými. Zde autor zdůrazňuje tzv. *životní formu* oslyšeného mluvčího, nejde tedy jen o propoziční obsah nesprávné, ba zneužitě modlitby.

Obecně autor zdůrazňuje, že „mluvní akty prosebné modlitby jsou pouze vyjádřením postojů, ale v dlouhodobé praxi také postoje formují“ (transformativní význam modlitby, s. 112).

V závěru práce v kapitole 3.6 se autor zabývá mluvním aktem vyznání Ježíše Krista jako Syna Božího u Marka. Uvádí šest řeckých citátů a analyzuje je. U citátu Mk 1:11b: „Ty jsi můj milovaný syn, v němž se mi dobře zalíbilo“ zdůrazňuje nejen přítomnost asertivu a komisivu, ale i expresivu: samo vyznání obsahuje expresivní složku (Otec se expresivně vyjadřuje o Synovi). Zajímavý je i rozbor dalších vyznání obsažených v Markovi, ať už jde o vyznání setníka i třeba výrok Ježíšův před veleradou: „Já jsem a uzříte Syna člověka...“ a příslušné souvislosti. Myslím, že autor v této části přesvědčivě a hluboce předvedl aplikaci mluvních aktů vyvinutých mimo náboženský diskurs: ukázal, že mimo asertiv je důležitý zvláště komisiv a expresiv.

Klady práce v bodech

Autor:

- na vysoké úrovni zpracoval netriviální téma: spojil své filozofické, teologické a lingvistické vzdělání a úspěšně je předvedl ve své myšlenkově bohaté práci. Je třeba to ocenit tím více, že práce je právě interdisciplinární;
- projevil dobrou znalost relevantní a náročné literatury, jíž rozumí;
- dokázal aplikovat teorii mluvních aktů vyvinutou pro běžný život na náboženskou oblast, pro niž teorie nebyla zamýšlena.

Zápory práce

Práce je psána velmi nedbale (spěch?), a to po stránce formální pravopisné (mnoho překlepů, nedodržení pravopisných konvencí...), i obecněji jazykové. Jsem si jist, že autor má schopnosti na to, aby dokázal odvést precizní práci. Bude-li autor chtít práci publikovat, bude muset věnovat její formální úpravě ještě hodně pozornosti. V práci je mnoho chyb, formálních opomenutí, i chyb pravopisných (*zvědomnění*), které je bezpodmínečně třeba odstranit. Často používá například pro vyjádření 3. os. pl. identickou formu 3. os. sg. (slovesný konjugační vzor *sází*) a tato homonymie, ač již bohužel kodifikovaná, ztěžuje čtení (např. na s. 38: ... *vychází* (pl.) *však z partikulární situace...*, psal bych spíše: *vycházejí*; na s. 43 nahoře: *Boží mluvní akty jsou pro řeč víry podstatné v tom smyslu, že řeč víry předchází* (pl.): není hned jasné co předchází co, lépe proto *předcházejí*). Chyb je v práci tolik, že je tu nebudu všechny uvádět: ad usum autora jsem vyznačil svou korekturu přímo do exempláře disertace, který mi byl poskytnut.

Obecný závěr

Autor se ve studované problematice velmi dobře vyzná: je vzdělaný jak v analytické filosofii a jazykovědě, tak v náboženském diskursu; zdá se, že suverénně ovládá Písmo a dokáže v něm bezpečně nacházet místa, jež mohou jasně demonstrovat užití mluvních aktů v náboženském diskursu. Práce jen plná hlubokých myšlenek, autor dokáže velmi poučeně aplikovat teorii mluvních aktů na teologický diskurs. Škoda jen, že formální a jazyková úroveň práce není na výši obsahu. Vzhledem k hutnosti obsahu nicméně doporučuji práci k obhajobě a doporučuji též, aby byl autorovi udělen titul Th.D.

V Praze 20. 3. 2016

doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc., oponent
Ústav teoretické a počítačové lingvistiky FFUK

